

TDK Híradó

OTDK Különszám

*A. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-
és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és
Jogtörténelmi Tanszék Tudományos Diákkörének
folyóirata*

Beszámoló a XXVII. OTDK-ról

*A somlói szőlő- és bortermelés
szabályozásának jogi keretei*

*Személyhez fűződő jogok a két világháború
közötti magyar szerzői jogban*

*Cum viribus unitis – Integrációs törekvések
a közép-európai alkotmánytörténetben*

*A büntető-törvénykezés és a büntetés-
végrehajtás Debrecenben a 18-20. században*

*Az Erzsébet királyné gyilkosság jogtörténelmi
aspektusai*

*A szabadságvesztés-büntetés kezdetei
Magyarországon és a német területeken*

Tulajdonképpen mi is az opponens feladata?

Kultúra-rovat: Győr

Beszámoló a XXVII. Országos Tudományos Diákköri Konferenciáról

2005. március 21-23 között került megrendezésre az OTDK Győrben, amelyen tanszékünk is képviseltette magát, mindösszesen hat dolgozat került innen nevezésre, a pályamunkákat különböző tagozatokba sorolták. Kiss Bernadett *A somlói szőlő- és borkermelés szabályozásának jogi keretei a kezdetektől napjainkig* (konzulens: Dr. Völgyesi Levente) és Lovas Lilla Júlia *Személyhez fűződő jogok a két világháború közötti magyar szerzői jogban* (konzulens: Dr. Révész T. Mihály) című műve a Magyar Állam- és Jogtörténet Általános részének kategóriájába került; Beke- Martos Judit *Az Erzsébet királyné gyilkosság jogtörténeti aspektusai, különös tekintettel a Lucheni tárgyalásra* (konzulens: Dr. Mezey Barna), Frey Dóra *A szabadságvesztés-büntetés kezdetei Magyarországon és a német területeken* (konzulens:) és Mohácsi Barbara *A büntetőtörvénykezés és a büntetés-végrehajtás Debrecenben a 18-20. században, különös tekintettel a Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház működésére* (konzulense: Dr. Mezey Barna) című munkája a Magyar Állam- és Jogtörténet Büntetőjog szekciójában versengett. Ábel Csaba *Cum viribus unitis. Integrációs törekvések a közép- európai jogtörténetben* (konzulens: Dr. Képes György) munkáját az Egyetemes Jogtörténet és Római Jog kategóriájában értékelték. Az elbírálás színvonalaért a bírálóbizottságok magas szakmai tudású és elismert zsűritagjai feleltek, akik az ország minden jogi egyeteméről érkeztek. Figyelemre méltó még, hogy az Alkotmánybíróság a konferencia miatt működésképtelenné vált, mivel nyolc alkotmánybíróból négyen részt vettek a művek értékelésében.

A pályázatokat a zsűri igen figyelemre méltónak találta, ennek bizonyítására legalkalmasabbak azok a helyezések, amelyeket a szerzők elértek. A kihirdetés közben pattanásig feszül a helyzet, ehhez képest az athéni olimpia vízilabda döntőjének izgalma egyszerű úszóedzésnek számít. Még most is-két héttel az eredményhirdetés után- öröm tölt el, hogy ilyen szép eredményekről számolhatok be: Kiss Bernadett és Mohácsi Barbara a képzeletbeli dobogó legfelsőbb fokára állhatott fel; Ábel Csaba, Beke- Martos Judit és Lovas Lilla Júlia különdíjban részesültek. Ezen cikk keretei között szeretnék még egyszer gratulálni a díjazottaknak, résztvevőknek és konzulenseknek!

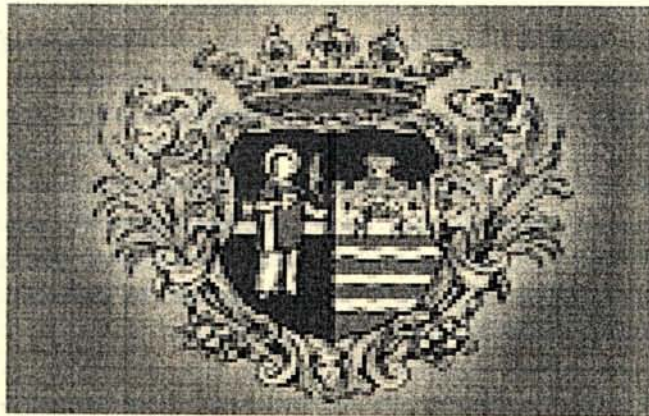
A dicsőséghez vezető út legvégső szakasza, a dolgozat védeése zajlott a Széchenyi István Egyetemen, ahol a pályamű prezentálása után az opponens fejtette ki véleményét, majd a szerző reagálhatott a munkáját ért kritikára. Mivel a dolgozatok nyilvános vitája párhuzamosan folyt, ezért sajnos nem vehettem részt mindegyik bemutatásán, ezért nem lehetséges a verseny teljes körű leírása. Mind a művekről való tájékoztatók, mind az opponenciák eltérő képet mutattak: voltak szerzők, akik projektoros előadásuk révén a hallgatóságot is megmozgatták, és élvezetessé tették a bemutatást, mások azonban sajnálatos módon nem tudták saját izgalmaikat legyőzni. Az opponensek közül a hallgatóság megbotránkozását váltotta ki az a személy, akik szenvtelenül, a mű érdemeire tekintet nélkül méltatta a pályázatot, míg más röviden kifejezte rajongását a dolgozatért, majd arra próbálta rábírní a szerzőt, hogy mintegy futurisztikus képet vizionálva vázolja fel a somlói borászat lehetőségeit az Európai Unióban. A hallgatóság körében már tetőpontjára hágott a kritikussal szembeni ellenszenv, mikor a zsűri visszavonulásra készítette az opponenst. A döntőbizottság leghumorosabb megjegyzése is a borászathoz kapcsolódott: „Századokkal ezelőtt legalább a hamisított bor is szőlőből készült!”

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék opponenseivel is kivette részét a versengésből: Bathó Gábor, Kun Dániel, Mátés Ákos, Pafféri Zoltán, Pap Sándor és magam vetettük fel észrevételeinket, Ákos pedig opponenciájáért cserébe a Legjobb opponens díját is átvehette. Sándornak az esélyt sem adták meg a kibontakozásra és eme elismerés megszerzésére: gálánsan átadta a lehetőséget egy pécsi hallgatótársának, mivel a szerzőt az a megrázteltetés érte, hogy ketten is vetekedhettek az opponálásért. Ez az eset is példázza a szervezés alaposságát, amely még a megnyitóra való eljutásban és a szórakozási lehetőségek körében is megmutatkozott. A tájékoztató hiányossága miatt egész Győrt bebarangoltuk a megfelelő hely felfedezése érdekében, azonban csupán ideig-óráig sikerült megpihenni az állomások között. Viszont a

bolyongás közepette sikerült megismerni a város nevezetességeit, különösen egy hidat, amelyet több alkalommal is sikerült megcsodálni, így szinte kitorölhetetlen nyomokat hagyva mindannyiunkban.

Summa summarum az OTDK rendkívül érdekesnek és mindenekelött izgalmasnak bizonyult, mivel felkészült, tájékozott hallgatók mérhették meg magukat. Aki nem versenyzőként vettek részt a konferencián tapasztalatokat szerezhettek egy ilyen rendezvény lebonyolításáról, emellett tudásszerzés, művelődés szempontjából is hasznosnak bizonyult. Kívánom, hogy két év múlva a balatonszárszói találkozó után a mostanihoz hasonló, gyönyörű eredményekről számolhassak be!

Lenkovics Judit

A somlói szőlő- és bortermelés szabályozásának jogi keretei a kezdetektől napjainkig

A témaválasztás oka az volt, hogy a Magyar Tudományos Akadémia az 1960-as években elindított egy kutatást, amelynek célja a levéltárakban lappangó, eddig ismeretlen hegyközségi törvények, hegyszabályok nyilvánosság elé tárása volt. Azonban ez nem valósult meg a legkisebb borvidékünkön, a Somlón, így a dolgozat célja, hogy a hozzáférhető források bemutatásával átfogó képet nyújtson a Somlón kidolgozott, szőlőtermeléssel kapcsolatos jogszabályok fejlődéséről. Ezen a területen, amely 280-tól szőlőtermelő kultúrának ad otthont, I. István monostoralapítását követően szőlőtermelő szolgálonépek (vinitorok) települései alakultak ki. A XII. századra a Somló Vásárhely nevű mezővárosa már sedriának, úriszéknek volt helyszíne, és a terület gazdasági fejlődése is elkezdődött a felépülő királyi vár védő szárnyai alatt. A fejlődés főleg jogszabályok – rendtartás, hegyszabályzat- alkotásában öltött testet, és általuk megismerhető a térség szőlőtermesztéssel kapcsolatos szabályainak fejlődése.

Korai szabályozással már a XI- XVI. században találkozhatunk, főleg azért, mert a munka- és szakértelem igényes szőlőbirtokok speciális helyzetűek voltak: a jobbágyok telepítés esetén mentesülhettek a kötelező földesúri járadékok alól, később lehetővé tették a robot pénzben történő fizetését, és mivel a szőlő rendszerint nem volt telkiállományban, szabadon örökíthették. A Somlón a kezdetektől szokásban volt a kilenced, hegyvám, és más járadékok részletekben teljesítése, és nem változtatott ezen az sem, amikor 1511-ben a premontrei apácák szőlőbirtokaikon urbáriumot bocsátottak ki. Ebben rendelkeztek a beszolgáltatandó ajándékokról (kappan, kalács), szabályozták a hegyen való viselkedés normáit, a szőlősgazdák pereinek menetét, a szőlők adásvételének rendjét. Ahogy azt az urbárium is tanúsítja, ekkor már speciális helyzetük miatt külön szabályok vonatkoztak a szőlőművelőkre: birtokviszonyoktól függően articulusok, földesúri rendtartások, városi statútumok szabályozták munkájukat, melynek keretét a XIV. századtól a hegyközség jelentette. A Somlón a XVII. századra vált általánossá a szőlőbirtokosoknak ez a falusi igazgatástól független, kötelező tagsággal, választott testülettel rendelkező szervezete, amely lassan érdek- és minőségvédelmi feladatok ellátására is képesé vált.

Ez a törekvés fedezhető fel az 1629-es, a hegynek csak a somlővásárhelyi oldalán alkalmazott szabályzatban, amelynek értelmében – mivel földesuraiik, az apácák a török veszedelem hírére elmenekültek, a lakosok kocsmá, malom hasznait élvezték, befogadták a betelepülni vágyókat, és szabályozták a hegyi élet rendjét. Így tilalmas volt a szőlőbirtokosoknak egymást a „franyia” szóval szidalmazni, bírságot szabtak ki a „marha szaladásban” és szőlőlopásban vétkekre. Bár a büntetések még társadalmi helyzet szerint differenciáltak, a választott hegybíró, az esküdtek, és a városi tisztviselők hatékonyan szembe tudtak szállni az apáca földesúrnókkal, amikor azok visszatérve, több szolgáltatást kívántak egykori jobbágyaiktól. Az 1743-ban, a Zichyek szőlőjében bevezetett szabályzat lényegében már nem tért el az eddig ismertektől, csupán az az érdekessége, hogy pontosan rögzítette, hogy a büntetéspénzek milyen arányban oszlanak meg a földesúr, a hegybíró és a hegymester között. Am az ebben az időben Európa-szerte elhárapózó borhamisítás miatt 1752-ben született egy, az egész Somlón kötelező hegyszabály, amelyben „hogy az Hegy termésinek Bötse fenntartassék” 25 botütésre, vagy 12 Forintra bírságotlák azokat, akik a hegyre idegen bort hoztak fel és somlóiéknént eladták, és azokat, akik borukat vizezték, de a büntetésen felül arra is kötelezték őket, hogy „az vevő Embert kára eránt megalégítsék”.

Igazán modernnek nevezhető szabályok a XIX. században láttak napvilágot. 1803-ban, egy 23 cikkelyből álló jogszabályban rendkívül életszerűen, szinte minden lehetséges mozzanatát szabályozták a szőlőhegyi munkáknak. Tiltották a „részezes szokásbul káromkodást”, a vasárnapi munkavégzést, a vadászatot, a

tolvajlást és a marhák behajtását a szőlőkbe. 15 napos elővételi időszakot biztosítottak a közeli rokonoknak a szőlő adásvétele során, és rendezték a más szőlőjére átnyúló fa és gyümölcsse kérdését.

Az 1848-1853 közötti időszak viszont átalakította a hegy birtokszerkezetét: a nagybirtokok mellett sok szőlőbirtokos megváltotta ültetvényét, ezért szükségessé vált a szőlőtermeléssel kapcsolatos helyi szabályok módosítása. Erre 1864-ben került sor az október 26-i szüret alkalmával, a megszületett rendszabályok előképének pedig egy 1821-es sólyi (Veszprém megye) egyházi hegyszabály számított. Sólyon-a zirci ciszterciek szőlőiben-, az „Úrnak félelmét” tartották a legfontosabbnak, így különösen súlyosan ítélték meg a hegyen való paráználkodást. Ezt úgy kívánták elkerülni, hogy a szüret előtt, Lőrinc naptól a szüretig, csupán idős asszonyokat lehetett szőlőpásztornak felfogadni.

Am ennél tovább mentek az 1864-es somlói „Közös Rendszabályok”, hiszen 23 cikkben, öt nagy egységbe foglalva a követendő normákat, minden hegyközségi feladatot pontosan meghatároztak. Részletesen ismertették a hegyen a megváltás következtében átalakult birtokviszonyokat, az egyes oldalak ültetvényeinek nagyságát; kitértek az igazgatási- szervezeti kérdésekre, a tisztviselők díjazására és a szüret rendjére. A „jörend- személy és vagyonsbiztonság és közilledelem” fenntartása érdekében megtiltották az idegen borok hegyre hozatalát, a tisztviselők megajándékozását, a koldulást, az „ájtatosmenetek” alkalmával a hegyen való kóborlást- ugyanakkor a menet elhaladásáig munkabeszüntetésre kötelezték a birtokosokat. Tiltották a fajtalankodást, a hegyen való állandó otthagást és a vadászatot, valamint a ragadozómadarak fészkeinek háborítását, mert az elterjedt hiedelem szerint Isten őket rendelte a szőlők őrzésére. Az adásvétel, öröklés, és a büntetéspénzek is örök tárgyát képezték a szabályozásnak, de kultúrtörténeti érdekességnek számít a rendszabály utolsó egysége is, ahol a napszamosok munkarendjét rögzítették (pl. kimondták, hogy a munka során tartott pihenőidők alatt Lőrinc –napról Szent György-napig tilos a földön heverészni).

Valószínűleg a jól kidolgozott Rendszabályok miatt a XIX. század végére előkelő családok pincészetei sorakoztak a Somlón, és a szüret is gyakran vált a Mikszáth által A Noszty fiú esete Tóth Marival című regényben megörökített ünnepséghez hasonlóvá. Am a filoxérvész, amely 1888-ban érte el a Somlót, máig érezhető károkat okozott. A törpebirtokosok nem rendelkeztek elegendő anyagi háttérrel az újratelepítéshez, szőlők parlagon maradtak, de rontott a helyzeten az 1920-tól fokozódó birtokaprózódás is. Bár a hegyközségek működését az 1930-as években újra és újra- országos szinten is – szabályozták, 1945 után létük jogosultságát az új rendszer megkérdőjelezte: 1949-ben feloszlatták őket, vagyonukat elvesztették. A hegyközség nélküli lét nem kedvezett a minőségi bortermelésnek, ám halvány reményt jelentett, hogy 1987-ben a hegy települései tanácsaik együttműködésével „hegytörvényt” alkottak, amely a múltban használt szabályzatokra támaszkodott. Így szó szerint átvették az 1752- es szabályokból a „Hegy bötse fenntartassék” kifejezést és a hegyi utakon kocsisal (már személygépkocsit említve) való megállás tilalmát. Felelősségtudatról tettek tanúságot, amikor az épített és természetes környezet védelmét is elrendelték a hegytörvényben. 1994-től viszont újra működhetnek a hegyközségek: a Somlón négy hegyközség alakult. Somlónásárhely- Somlójenő közösen, Doba és Somlószőlős önállóan hozott létre hegyközséget, de a Somlói borvidékhez csatolták a Sághegy- Kissomlyó szőlőit is.

Napjainkban különösen a vásárhelyi hegyközség fejt ki aktív tevékenységet: 1999-re Hegyszabályzatot készítettek, melyben szigorú növény- és fajtavédelmi előírásokat fogalmaztak meg, az előírásokat megszegőket pedig leggyakrabban a származási bizonyítvány kiadásának megtagadásával sújtják. 2003-ra Fajtahasználati és Eredetvédelmi Bizottság alakult. A térség jövője pedig a jelenleg kialakulófélben lévő mikrorégiós együttműködés lehet, amely talán lehetővé teszi hogy a tájvédelmi körzetté minősített Somló bora ismét elfoglalhassa az őt megillető helyét a piacon, hiszen régen a pápa miseboraként és a Habsburg- esküvők kötelező nedűjeként a tokajival vetekedett...

Személyhez fűződő jogok a két világháború közötti magyar szerzői jogban

Dolgozatomban a két világháború közötti magyar szerzői jogi jogalkotásban és joggyakorlatban érvényesülő, a személyiségi jogok elismerésére irányuló tendenciák felvázolására teszek kísérletet. Azért a két világháború közötti időszakot vizsgálom, mert ebben az időszakban, annak ellenére, hogy teljes törvényi szabályozás nem létezett, a joggyakorlat részben az elméleti munkák, részben a nemzetközi jogalkotás hatására kialakította a szerzői személyhez fűződő jogokat, amelyeket azonban csak az 1969-es törvény emelt jogszabályi szintre.

Tanulmányom első részében a magyar szerzői jogi szabályozás kezdeti, fejlődését vizsgálom. Röviden bemutatom az első szerzői jogi törvényig (1884: XVI. törvény) vezető utat, majd ezt a törvényt az általam tárgyalt időszak szerzői jogi törvényével, az 1921: LIV. törvénnyel összevetve elemzem. Ezután a XX. század első harmadának szerzői jogi jogtudományát vázolom fel. A jogtörténeti előzményekhez kapcsolódva dolgozatomban röviden áttekintem a szerzői jogi szabályozás történetét egyetemes jogtörténeti szempontból.

Az „előzmények” bemutatása után a szerzői jog részét képező szerzői személyiségi jogok kialakulásával, a legjelentősebb elméletekkel (Kant, Locke, Kohler, Gierke) foglalkozom és kitérek ezen jogokra a hatályos szabályozás tükrében. Ismertetem a négy alapvető szerzői személyiségi jog: a nyilvánossághozatali jog, a visszavonási jog, a névjog és az integritásvédelem lényegi elemeit. Ezen jogok tartalmát ebben az összefoglalóban is felvázolom egy-egy mondat erejéig. A nyilvánossághozatal joga azt jelenti, hogy a szerző maga döntheti el, hogy egyáltalán nyilvánosságra kívánja-e hozni művét, és ha igen, akkor mikor, milyen formában, és kíván-e előzetes információt adni művéről annak megjelenése előtt. A visszavonási jog szerint a szerző a már nyilvánosságra hozott művét „megtagadhatja”, tehát a nyilvánosság elől visszavonhatja, de ehhez „alapos ok” és a felhasználónak térítendő kártalanítás szükséges. A névjog a talán leginkább magától értetődő szerzői személyhez fűződő jog: a szerző követelheti, hogy nevét a művén, illetve idézésnél, átvételnél tüntetessék fel. Ez a jog a „passzív névjogot”, tehát az anonimitáshoz való jogot is tartalmazza, valamint benne foglaltatik az álnév viselésének joga is. Az integritásvédelem a mű jogosulatlan változtatásának tilalmát jelenti, szűkebben értelmezve minden olyan változtatást, amely a szerzőre nézve sérelmes lehet.

A tanulmány következő nagy egységében az 1921: LIV törvényben foglalt szerzői személyiségi jogokat mutatom be, és rávilágítok arra, hogy a névjogon kívül a többi személyiségi jogot a törvény egyáltalán nem szabályozta.

Dolgozatom harmadik nagy egységében a jogfejlesztő bírósági gyakorlatot tárgyalom. Az egyes szerzői személyiségi jogokhoz kapcsolódva mutatok be néhány érdekes korabeli pert, amelyek ítéleteiből kiderül, hogy ha a jogalkotás nem is, de a joggyakorlat nagymértékben figyelembe vette a szerző személyiségi jogait, „kípótolva” a jogszabály hézagait. A visszavonási jog érvényesülésére a Kúriai Döntvénytárakban nem találtam példát, azonban az elméletben ez a szerzői személyhez fűződő jog a mainak szinte maximálisan megfelelő módon kerül kifejtésre. (Pl. Balás P. Elemér Szerzői jogi törvényjavaslata, vagy Szerzői magánjogunk de lege ferenda c. tanulmánya.) Érdekeség, hogy a képmáshoz való jogot, mint abszolút személyhez fűződő jogot, a korban a szerzői jogi törvény szabályozta, így az ítélkezés elemzésekor néhány, a képmáshoz való jog megsértésével kapcsolatos jogesetet is bemutatok.

Jelen írásban egy-egy érzékletes jogesettel szemléltetem annak a bevezetésben feltett tézisnek a helyességét, hogy a joggyakorlat a Kúriának, mint legfelsőbb bírói fórumnak a vezetésével – az elméleti irányzatokra és

a gyakorlati szükségletekre egyaránt reflektáló, európai színvonalú munkájával – kialakította a magyar jogban a szerzői személyhez fűződő jogokat.

A nyilvánosságra hozatali jogról jogszabály egyáltalán nem rendelkezik, a Kúria 1928. ápr. 25.-i, P. I. 8104/1926. szám alatt ítéletében azonban azt olvashatjuk: „Az írói hírnév megsértése, ha a szerző megkérdése nélkül olyan versét közli, amely – a szerző szerint – kevésbé sikerült versei közé tartozott és amelyet nem volt szándékában nyilvánosságra hozni.” A legtöbb korabeli ítélet rendelkező részében a szerzői személyiségi jogok megsértését is „a szerzői jog bitorlásaként” tüntetik fel, ez az ítélet azért különleges, mert mai jogunk szerint is pontosan határozza meg, hogy a szerző megkérdése nélküli közlés, ha olyan műről van szó, amelyet a szerző nem akart nyilvánosságra hozni, nem csupán bitorlás, hanem a szerző írói (jó-) hírnevének megsértése.

A névjoggal kapcsolatos legmarkánsabb jogesetben (P. I. 5459/1937 sz. Kúriai Döntvény) a felperes egy iparművész volt, aki művészeti termékeit a budapesti világkiállításra készítette, azonban ezek átkerültek a fővárosi iparrajziskola kiállítótermébe. A vitrinben elhelyeztek egy táblát, amely a felperes szerzői minőségét tüntette fel, azonban a kiállítás első napjaiban ezt onnan kivették és később vissza nem helyezték. Ez az eljárás a művész személyiségi jogait nagy mértékben sértette: a kiállítás további időtartama alatt esett attól, hogy művészi hírnevét a kiállítás látogatói körében terjeszthesse, valamint attól is, hogy a bírálóbizottság útján szellemi terméke elismerésben részesülhessen. A Kúria megállapította, hogy „a névtábla eltávolítása, illetve vissza nem helyezése a felperes szerzői minőségéből folyó személyiségi jogát sértette.” Ez a kúriai döntvény azért nagy jelentőségű, mert lemérhetjük rajta, hogy a harmincas évek végén a joggyakorlat már eljutott arra a szintre, hogy felismerje: a szerző személyiségi jogai nem személyiségéhez fűződő jogai hanem szerzői minőségénél fogva adatnak meg neki.

Az integritásvédelem bírói úton való megvalósulását bemutató jogesetben a felperes egy plakát grafikus volt, amely plakát iparművészeti alkotásnak volt tekinthető. A felperes a plakát forgalomba helyezésére és többszörösítésére vonatkozó jogait eladta az alperes vállalatnak, azonban ez a vállalat a plakátot jelentősen módosítva hozta forgalomba. A Szerzői Jogi Szakértő Bizottság megállapította, hogy ezek a módosítások a plakát művészi jellegét egészen megváltoztatták és művészi értékét is leszállították. A Kúria, a Sztj. 3. § 3. bekezdése alapján – amely az Sztj.-ben a felhasználót védő szabály – abszolút contra legem jogértelmezéssel védi meg a szerzőt, mint a felhasználási szerződés során gyengébb szerződő felet, és jelentős mértékű kártérítés megfizetésére kötelezi a felhasználó vállalatot. (Az ügyszám: P. I. 3896/1929)

A képmáshoz való jog érvényesülését legeggyértelműbben bemutató jogeset felperesei egy család tagjai voltak, akikről engedélyük nélkül készült fotó a Margitszigeti Strandfürdőn. Ez a fénykép később – a strandot reklámozó hirdetés részeként – kivilágított hirdetőoszlopokon kikerült Budapest utcáira. A felperesek ekkor pert indítottak a strand, illetve a fotót készítő fényképész ellen. A Kúria ebben az elvi jelentőségű határozatában kimondta, hogy fénykép készítése esetén szükséges a lefotózottak beleegyezését kérni, már a kép elkészítéséhez, különösen pedig annak nyilvánosságra hozatalához. Az érdekes az ítélet indokolásában az, hogy a Kúria a sértettek javára „szerzői jog bitorlását” mondja ki, tehát enyhe fikcióval – más jogszabályi lehetőség híján – a sértettek tekinteti szerzőnek, miközben a szerző maga a II. rendű alperes.

Következtetésként elmondható, hogy az előbbi jogesetekben keresztül szemléltetett módon a magyar Kúria, és a korabeli, igen fejlett szerzői jogi jogelmélet megalapozta az első, szerzői személyiségi jogokat is figyelembe vevő magyar szerzői jogi törvényt. Ez azért különösen érdekes a mai jogfejlődés szempontjából, mert manapság a jog általában ezzel teljesen ellentétes, és kevésbé hatékony módon fejlődik. Hatályba egy lép olyan törvény, amellyel kapcsolatban az idő múlásával egyre több kritika merül fel, a jogelmélet ezeket megfogalmazza, majd a bíróság a jogirodalmi kritikákat is felhasználva ítélkezik. Véleményem szerint a század első felének szerzői jogi jogfejlődése ennél sokkal előremutatóbb: a bíróságok a törvény gyakorlatosságait felismerve jogfejlesztő módon ítélkeznek, ezen a talajon áll a korabeli jogirodalom, a kodifikáció során pedig egy olyan jogszabály jön létre, amely kikristályosítja és integrálja az addigi eredményeket.

Cum viribus unitis – Integrációs törekvések a közép-európai alkotmánytörténetben

„Az Európai Unió egy sikertörténet. Immár fél évszázada Európa békében él. ... 50 év multával azonban az Unió létének meghatározó választójához érkezett. Európa az egység közelébe jutott.” Csakhogy minél közelebb jutott a kontinens az egyesült Európa évszázados álmához, annál kevésbé tűnt világosnak, hogy az hogyan is nézhetne ki valójában. Igaz, 2004. ősze óta immár kezünkben az Unió alkotmányos szerződése, ám az útkeresés korántsem zárult le ezzel. Azonban vitathatatlanul nagy előrelépést jelentett mikor a kontinens népei úgy határoztak, hogy „ösztonzést merítve Európa kulturális, vallási és humanista örökségéből ... felülemelkednek ősi megosztottságaikon, és ... egy közös jövő megteremtésére törekednek.”

De vajon tudunk-e valóban ösztonzést meríteni európai örökségünkéből, tudjuk-e valóban Európa jövőjét kontinensünk múltjára, hagyományaira alapozni? Egyáltalán: vannak-e valóban alapjai elmúlt évszázadainkban az európai integráció meglehetősen egyedülálló jelenségének? Lényegében ennek a kérdésnek próbáltam nyomába eredni szűkebb régióink Közép-Európa 19. századi történelmében. Hogy miért éppen ekkor és itt? Mert régióink fejlődésén egy olyan sajátos „germán” föderatív tradíció vonul végig, amely egyedi megoldásokkal, éppen a 19. században hozta létre azt az amerikaitól eltérő, „német” föderatív modellt, ami egyre jobban érezteti hatását az Európai Unió fejlődésében is. Ezek a típusok, ezek intézményrendszere állt az elemzés középpontjában.

Ha a konkrét fejlődési irányokat nézzük első látásra nem sok közös akad a három nagy térség, Németország, Svájc és a Habsburg Monarchia alkotmányfejlődésében. Egyikük a század végére a szétesés a másik az egység útján jár, a harmadik, a svájci modell, pedig valami egészen egyedi irányt valósít meg. Ám az első látásra valóban szanaszét haladó egyenesek között azért mégis akad némi párhuzam – egészen pontosan három sajátosság.

Legszembetűnőbb mindjárt az egyes területi egységek rendkívüli heterogenitása, az azonnal szembeötlő sokféleség. Más modellektől eltérően régióink egységtörekvéseinek, mindig is meglehetősen nagyszámú, és szinte valamennyi tekintetben eltérő egységeket kellett egybekövacsolni. Nyelviileg, vallásilag, társadalmilag és gazdaságilag vagy akár népességileg, területileg is különböző tartományokat igyekezett egységbe fogni mindhárom térség. Ez a sokszínűség persze olyan összetett helyzeteket, soktényezős és bonyolult politikai játszmákat eredményezett, amelyekben az amerikainál jóval nehezebben lehetett bármiféle alkotmányos egységet megvalósítani – ha egyáltalán lehetett. A felépülő rendszereknek nem volt elég egyetlen legitimációs tényezőre támaszkodniuk, hanem több erőre alapozva kellett egy-egy integrációs modellt létrehozni. Fontos volt a népszuverenitás, ám emellett a térség egységesítő kísérleteinek önállóságukhoz a lehetséges mértékig feltétlenül ragaszkodó „tagállamokat” kellett integrálnia. Talán ennek is tudható be a régió második alapvető sajátossága, az integrációs folyamat fokozatossága, évszázados folyamatossága. Nem egy adott történelmi pillanatban megvalósuló unióról volt tehát szó, hanem hosszú folyamatról, ahol sikeres és elbukó tervezetek sokasága maradt papíron vagy csapott össze egymással – jó esetben csak a parlamentekben és az íróasztaloknál. A kulcskérdés az volt, melyik koncepció tudott igazodni az adott korszak legfontosabb eszmei áramlataihoz és társadalmi folyamataihoz. Épp ez a közös a Habsburg és német fejlődés ellentétes vonalában is: a dunai monarchia lényegében egy dinasztikus központosítás koncepciójával tudott ideig-óráig sikereket elérni, míg nem a felerősödő nemzeti mozgalom szétfeszítette a Monarchia intézményeit. A Német Birodalom pedig éppen a dinasztikus partikularizmusnak vetett véget, amikor a német nemzeti eszme talaján egyesítette Németországot. Az egyes modellek rugalmassága, reformálhatósága létfontosságú kérdés volt a későbbi fejlődés során is. Az alkalmazkodóképesség hiánya egy idő után a bukáshoz vezetett.

A fenti szerves fejlődés nyomán létrejövő alkotmányos modellek így egészen sajátos struktúrákat, „sui generis” rendszereket hoztak létre – ez tekinthetjük a régió harmadik sajátosságának. A közép-európai fejlődésben olyan szerkezetek alakultak ki, amelyek az elmélet oldaláról nézve szinte nem is lehettek volna működőképeseek. Elég megnézni Svájcot. A rendszerek valójában azért voltak sikeresek, mert az egyes területek tényleges sajátosságait figyelembe véve, azokhoz igazították az elméleti modelleket – és nem fordítva.

De mi a közös e távoli történelmi példák és a mai, európai problémák között? Hol lehet itt megtalálni a ma is releváns tanulságokat? Nos, az első pillantásra talán eltérő történelmi helyzetek néha egészen meglepő párhuzamokat mutatnak. Csak egy példa a demokratikus deficit új keletűnek tetsző problémája, amivel évtizedekig birkózott a bismarcki Németország, de a sor hosszan lenne folytatható. Akadnak általánosabb tapasztalatok is. Egyrésztől figyelemre méltó az integrációs folyamatok fokozatossága. Az egység létrejötte soha sem egy adott történelmi pillanat szülte volt, hanem több és meg-megújuló kísérlet eredménye, amelyek közül nem egy, látszólag, sikertelen, elbukott próbálkozás volt. Másodszor az intézményrendszerek rugalmasságának és alkalmazkodóképességének fontossága, amely óva inthet minket attól, hogy túlbonyolított és főleg reformokra képtelen rendszerben alakítsuk ki a jövő európai integrációját. Veszélyes próbálkozás társadalmi, politikai problémákat az intézményrendszer keretében „megoldani” – ez sokszor okozta az adott rendszer bukását. A történelem viharait leginkább azok a modellek bírták ki, amelyek erősen gyökereztek az adott közösség talajában – erre a pontra is érdemes odafigyelnünk. Hiszen az európai integráció ügye rajtunk is múlik. Valamennyiünkre szükség van ahhoz hogy „az ily módon „sokféleségben egyesült” Európa [valóban] a legjobb esélyt kínálja annak a nagyszerű vállalkozásnak a megvalósítására, amelynek révén e térség, minden egyes egyén jogainak tiszteletben tartása mellett, ... az emberiség reménységének különleges térségévé válik.”

**A büntetőtörvénykezés és a büntetés-végrehajtás Debrecenben a
18-20. században, különös tekintettel a
Debreceni Királyi Törvényszéki Fogház működésére**

A büntető-törvénykezés és büntetés végrehajtás debreceni történet feldolgozásával az volt az elsődleges célom, hogy helyi szinten vizsgáljam az ország keleti felének ezen jogtörténeti aspektusait önmagában és az országos átlaghoz képest.

„Minden intézmény szobrocskákkal teli, amelyben tárolják, megfigyelik, osztályozzák és büntetik az embereket.” A büntetés-végrehajtási intézetek jellegét és tulajdonságait alapvetően meghatározzák a benne raboskodó emberek és az általuk elkövetett bűncselekmények – ahogyan erre maga az idézet is utal.

Debrecen esetében a nők és a férfiak aránya az elkövetett bűncselekményeket tekintve 33,44 % és 66,56 % volt. Érdekes megfigyelni, milyen bűncselekményeket követtek el leggyakrabban. A vallás és a vagyon elleni bűncselekmények tették ki az elkövetett bűncselekmények nagy részét, míg ekkor az élet, testi épség elleni bűncselekmények csak másodlagosnak számítottak. A szabadságvesztés büntetések a 19-20. század fordulóján a kiszabott büntetések kb. 20 %-át tették ki, átlagos időtartama 2-4 hónaptól 1-4 évig terjedt. Gyakran kombinálva alkalmazták a pénzbüntetéssel és a testi fenyítéssel.

A büntető anyagi és eljárási jog, illetve ezzel párhuzamosan a büntetés-végrehajtási jog átfogó szabályozása a 19. század végére valósult meg. A Csemegi-Kódex elrendelte, hogy a fogházbüntetést a törvényszéki vagy járásbírósi fogházban kell végrehajtani. Emellett a törvényszéki fogházban kellett őrizni az előzetes letartóztatásba és a vizsgálati fogságba helyezetteket szabadlábra helyezésükig, illetve a velük szemben hozott ítélet jogerőre emelkedéséig. A törvényszéki és járásbírósi fogházak működését központi szinten a 2106/1880. IM körrendelet szabályozta.

1872-ben kialakultak az egységes állami bíróságok Magyarországon, ekkor kezdte meg működését a Debreceni Királyi Törvényszék és a mellette működő fogház. A fogházat a fogházfelügyelő vezette a királyi ügyészség felügyelete alatt. Az intézmény ekkor a mai Polgármesteri Hivatal pincéjében működött. Korán felmerült az igény egy modernebb fogházépület építésére, amely hosszas huzavona és pénzügyi gondok után, az IM rendeletének hatására 1895-ben készült el.

A fogház ír fokozatos rendszerű ún. csillagbörtönnek épült. A zárkák a csillagrészben voltak elhelyezve. Az épületet a háborús pusztítások miatt többször is átépítették. A terület, ahol a fogház megépült és ahol a mai napig megtalálható, az állomással szemben fekszik, és azért jelentős, mert ebben az időszakban itt a rabok külső munkáltatását is hatékonyan meg tudták oldani.

A büntetés-végrehajtásban a 20. századra egyre inkább előtérbe került a reszocializáció gondolata, a rabok gondozása, nevelése, a börtönbeli körülmények javítása. Ezeket a célokat szolgálták a fogház mellett működő egyéb intézmények. Ilyen volt például a Rabsegélyező Egylet. Egyre inkább javító célokat szolgált a rabmunkáltatás. Alkalmazták a belső és külső munkáltatást is. A fogház falain kívüli munkáltatás gyakori jelenség volt, mivel a debreceni intézetbe – fogház fokozat lévén – nem a legsúlyosabb bűnelkövetők kerültek be. Külső munkáltatásra volt példa a rabkertészet, amelyet a későbbiekben tovább bővítettek. Fontos szerepet töltött be a rabok nevelésében a fogházmissziós tevékenység, amely túlmutatott a börtönlelkész által tartott hittanórákon, istentiszteleteken és lelki gondozáson. Az egyházak kulturális, művelődési és művészeti foglalkozásokat szerveztek a raboknak. Például az analfabétizmus csökkentése érdekében általános iskolai szintű oktatást folytattak.

Nemcsak a rabok, hanem a dolgozók érdekeit is fokozottabban képviselték (érdekképviseleti szervek kialakulása), javultak a munkakörülmények, és emelkedtek a fizetések.

Változtak a körülmények a II. világháború idején. A besorozások miatt lecsökkent az őri személyzet létszáma. Folyamatosan növekedett a rabok létszáma és ezzel párhuzamosan a letöltendő szabadságvesztés időtartama is, amely erős zsúfoltsághoz vezetett. Gyakrabban fordultak elő szökések, különösen a külső munkáltatás idején, emiatt nagyon erősen megszigorították ennek feltételeit, és igyekeztek bővíteni a fogház falain belüli munkalehetőségeket (cipőipari munkák, kosárfonás).

Az intézmény jelenleg börtön-fogház fokozatú megyei intézetként funkcionál. A többi megyei intézethez képest viszonylag nagy létszámú rab (kb. 200-300 fő) befogadására képes.

Összességében elmondható, hogy egy megyei büntetés-végrehajtási intézet története, amely többnyire a helyi forrásokból ismerhető meg, az országos átlaghoz képest specifikus vonásokat mutat mind a rabok összetétele, mind az elkövetett bűncselekményeket tekintve. Ezt általában a helyi történelmi, társadalmi, politikai viszonyok is erősen befolyásolják.

Azonban a büntetés-végrehajtás általános magyar fejlődési tendenciái itt is érvényesülnek, amelyek közül a mai napig talán az egyik legfontosabb a reszocializáció, eszközei pedig a fegyelem, az oktatás, a nevelés és a munka – Michel Foucault szavaival élve: „a börtön nem más, mint egy kicsit szigorúbb kaszárnya, egy kíméletlen iskola, egy nyomasztó üzem, végső soron nem különbözik tőlük.”

Magyar Jogtörténet II. Büntetőjog – Különdíj
BEKE-MARTOS JUDIT:
Az Erzsébet királyné gyilkosság jogtörténeti aspektusai,
különös tekintettel a Lucheni tárgyalásra

Erzsébet királyné egy ikon, mind a mai napig. Oly sok történetet, anekdotát ismerünk az életéről, de haláláról nagyon keveset tudunk. Gyilkosság áldozata lett Genfben, hatvan éves korában.

Kutatásom célja egyfelől az objektív eseménytörténet megismerése volt. Ez alapján: 1898. szeptember 10-én 1 óra 40 perckor egy magát anarchistának valló, párizsi születésű, olasz fiatalember, egy 9 centiméter pengéhosszúságú, háromágú reszelővel a Genfi-tó partján leszúrta Erzsébetet, Ausztria császárnéját, Magyarország királynéját. A tettet, bizonyos Luigi Luchenit a helyszínen elfogták, az Igazságügyi Palotába vitték, s ott megkezdték kikérdezését. Bevallotta, sőt büszkén vállalta tettét. A nyomozást Charles Léchét vizsgálóbíró vezette, a vád képviselője George Navazza, államügyész volt. Két hónappal később, 1898. november 10-én, egynapos tárgyaláson a Genfi Bíróság Burgy elnök vezetésével bűnösnek találta Luigi Luchenit, akit a lehető legsúlyosabb büntetéssel, életfogytig tartó szabadságvesztéssel sújtottak. A tények nem beszélnek, sőt következtetéseket is nehéz levonni, mégis megpróbáltam bepillantást nyerni a felszín alá, hogy a valóság egy részletét megismerjem.

A kutatás a kezdetben nehézségekbe ütközött, hiszen Niederhauser Emil könyvét leszámítva (Merénylet Erzsébet királyné ellen) nincsen a témának magyar nyelvű forrása. Itthon korabeli sajtóanyagok találhatóak, illetve a politikai élet feljegyzéseiből néhány töredék. Így Bécs felé orientálódtam, ahol találtam egy olyan művet, – máig az egyetlen, – amely az eredeti peranyag feldolgozása alapján készült. Ez a könyv lett kutatásom alapja. Érdekességként említem meg, hogy szintén német nyelven megjelent 1995-ben egy könyv, amely a gyilkos saját – a börtönben írt – visszaemlékezéseit tartalmazza. Ebben mesél gyermek- és fiatalkoráról, valamint ismerkedéséről az anarchizmussal. Az 1980-as évek során az akttacsere manőver következtében átszállították a Lucheni akttát a Genfi Levéltárba, ahol azonban 1994-ben egy berni szövetségi rendeletnek megfelelően további 35 évre titkosították a teljes eredeti peranyagot.

Ez azt eredményezi, hogy az igazság várat még magára, azonban bizonyos eredményekre vezetett már az eddigi kutatás is. Megállapítható, hogy az ügy kapcsán felmerül néhány olyan jogi kérdés, amelyek a mai napig foglalkoztatják a jogtudományt. Ilyen a halálbüntetés megítélése. Svájcban szövetségi szinten eltörölték a halálbüntetést, azonban megadták a kantonoknak ezen a téren az önrendelkezési jogot, így amennyiben kívánták, visszavezethették azt. Genf nem élt ezzel a joggal, így a legsúlyosabb büntetés az életfogytig tartó szabadságvesztés volt, amelyet szigorítva is elrendelhettek. Hasonló a kiadatás kérdése is. Az áldozat osztrák, illetve az extraterritorialitás elve alapján bárhova ment, osztrák földön járt. A gyilkos párizsi születésű, olasz állampolgár. A gyilkosság helyszíne Genf kanton Svájcban. Miért tárgyalta Genf az ügyet? Ennek két magyarázata van: 1. jogszabályi háttér, illetve 2. presztízs.

A kérdések sora azonban végtelen, és megválaszolásuk nem minden esetben lehetséges. Mégis néhányat felvetek csak azért, hogy a téma szerteágazó természetét demonstráljam. Volt-e valamilyen Habsburg birodalmi érdek a gyilkosság mögött? Volt-e anarchista összeesküvés, vagy ez a magányos tettes valóban egymaga gondolta ki és hajtotta végre az akcióit? Volt-e hatása Erzsébet halálának a dualista államrendre? Mindezek a kérdések máig megválaszolatlanok. Amennyiben pedig mégis adódna rájuk válasz, úgy még mindig érthetetlen, hogy miért történt mindez, hiszen ez a gyilkosság tökéletesen logikátlan. Meggyilkolni egy hatvan éves asszonyt, aki az elítéltek jogaiért harcolt, aki megvetette és elutasította a fényűzést, az etikettet, s aki a saját szabadságáért harcolt egész életében?!

További érdekességeket is tartogat a téma. Megvizsgálható például a korabeli sajtó minősége és gyorsasága. Erzsébet 2 óra 40 perckor halt meg. Valamivel több, mint három órával később, este hatkor Budapest utcáin a Pesti Hírlap különszámában olvashatták a magyarok, hogy mi történt! Szintén csemegének számít, hogy Ferenc József külön engedélyével, a szívtájékra korlátozva ugyan, de halotti szemlét – mai szóval boncolást – végeztek a holttesten, hogy teljességgel megbizonyosodjanak róla, hogy a halált a szúrás okozta. A beavatkozás során fényképeket készítettek, ezeket azonban az államügyész a tárgyalás befejezését követően megsemmisítette. A jegyzőkönyv elképesztő pontossággal számol be a sérülésről. Ugyanígy összehasonlítható a büntetőeljárás menete. Az ügyet esküdtszék tárgyalta a svájci büntetőeljárásjogi kódexnek megfelelően, a bíró mellett pedig két szavazóbíró volt, akik jogi végzettséggel nem rendelkeztek. A 49 (!) tanút alig két óra leforgása alatt hallgatta meg a bíróság, majd ezt követően került sor a tettes kihallgatására. A vád és a védőbeszéd közel egy-egy órát vett igénybe. Navazza államügyész a tett súlyosságáról, az anarchizmus veszélyeiről beszélt, míg Pierre Moriaud, a kirendelt védő azt próbálta bizonyítani, hogy a tettes sanyarú gyermekkorra vezetett oda, hogy szocializációs hiányosságai miatt közel került az anarchizmushoz. A védő annyit kért, hogy ne szabják ki a legsúlyosabb büntetést, hanem gondoljanak arra, hogy esetleg ebből a férfiből más ember válhat húsz év alatt.

Mindezekről a kérdésekről és további csemegékről szól majd a MAJT TDK április 27-ei ülése este hat órától a VIII. teremben. Mindenkit sok szeretettel várok!

A szabadságvesztés-büntetés kezdetei Magyarországon és a német területeken

Dolgozatomban megkíséreltem bemutatni azt a meglehetősen hosszú utat, amelyet a szabadságvesztés-büntetés bejárt, míg a büntetési rendszer alapjává vált.

A szabadságvesztés-büntetés nem volt tipikus büntetési mód, egészen a polgári korszakig más büntetési nemek képezték a büntetési rendszer alapját. A szabadságelvonás és a szabadságkorlátozó intézkedések azonban már a büntetőjog kezdetétől léteztek. A jogtörténetírásban azonban hosszú időn keresztül nem szenteltek ennek jelentős teret. Ennek ellenére viszonylag bőséges irodalmi apparátus és forrás áll rendelkezésre. Munkám megírásában ezekre, illetve a hozzáférhető eredeti forrásokra támaszkodtam. Munkámban korszakonként párhuzamosan mutatom be a magyarországi és a német források alapján a jogintézmény fejlődését. Nem a büntetés végrehajtására, tehát a tömlőcvizonyokra koncentrálok, hanem a szabadságvesztést szankcióként tartalmazó jogforrásokra és a szabadságvesztés-büntetés funkciójára. A fogalmat tágran értelmezve a szabadságelvonással járó intézkedéseket átfogóan vizsgálom.

A német jogtörténetben a szabadságvesztés-büntetés megjelenésére a frank korszakban került sor, elsősorban vallási deliktumok esetén alkalmazták főbüntetésként. A Karoling kor után azonban a forrásokból eltűnnek a szabadságvesztésre utaló jelek. Magyar vonatkozásban az államalapítás korától rendelkezünk írott jogi emlékekkel. A szabadságvesztés-büntetés már első királyaink törvényei között is szerepel, mégpedig valódi büntetésként. Megfigyelhetők bizonyos cselekmények, amelyeknek büntetése következésként szabadságvesztés. A Hármaskönyv is tartalmaz rendelkezéseket erre vonatkozóan. Erdély büntetőjogában szabadságvesztés gyakrabban szerepel, mint Magyarországi törvényeiben.

V. Károly büntető törvénykönyve az 1532-ben kiadott Constitutio Criminalis Carolina a szabadságvesztés-büntetést ugyan csak két helyen tartalmazza, ennek oka azonban nem az, hogy nem létezett a szabadságvesztés, mint büntetés. A szabadságvesztést azonban főként kisebb súlyú cselekmények esetén alkalmazták, ezek pedig a Carolinában nem szerepelnek. A német tartományok jogában ezzel szemben sok helyütt szerepel. Magyarországon, a Habsburgok uralma alá került területeken viszont a magyar jogban korábban nem ismer büntetések jelennek meg. A későbbiekben a nyugat-európai befolyás is a Habsburg uralkodók jogalkotásának közvetítésével érvényesül jogunkban. III. Károly idején jelent meg a határozott időtartamú szabadságvesztés a magyar jogban.

Mint korábban említettem, a szabadságvesztés a városi büntetőjogban játszott legjelentősebb szerepet. Mind Magyarországon, mind a német területeken jelentős mennyiségű városi statútum foglalkozik a büntetőjoggal. Tömegessé az 1500-as évektől válik a városi jogalkotás. Németországban sajátos jelenségként elterjed a szabadságvesztés és a munkabüntetés kombinációjaként a városok joggyakorlatában a közmunka. Általánosságban elmondható, hogy a szabadságvesztés-büntetések időtartama nem volt hosszú, általában kisebb súlyú cselekmények esetén alkalmazták. Megjelenik ugyanakkor mind a magyar, mind a német városi jogban a büntetés végrehajtásának differenciálása, a városi rendeletek szólnak az egyes foglyok elkülönítésének módjáról. Az 1700-as években a mind a Német-Római Birodalom területén, mind Magyarországon a felvilágosodás hatásának jegyében modern büntetőkézbevezetésére ill. annak kísérletére került sor, szabadságvesztés-büntetés jelentősebb mértékű alkalmazásával.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a szabadságvesztés-büntetés nem a polgári korszak vívmánya. Alkalmazására már a középkorban is találunk példákat, a XV. - XVIII. században alkalmazása már csak kivételesnek sem mondható.

Összevetve a német és a magyar jogfejlődést, a német jogtörténetben korábban jelenik meg a szabadságvesztés. Ennek oka a szilárd államszervezet korábbi létrejötte. A magyar büntetőjog alakulását is jellemzi az a megkésetttség, ami általánosan is történelmi fejlődésünk sajátja. A kezdeti időben a bomló törzsi társadalom és korai feudalizmus korában találkozhatunk szabadságvesztés-büntetésekkel. Ezt a korszakot követően az érett középkorban azonban nem szólnak a források e büntetési forma alkalmazásáról. Hasonlóan alakult a helyzet a magyar jogtörténetben is: az államalapítást követően számos szabadságvesztés-büntetést találunk jogforrásainkban, később azonban ezek száma erősen lecsökken. Ennek oka az lehet mindkét esetben, hogy a feudális társadalom megszilárdulása előtt nagy számú szabad státuszú népesség élt, az ő számukra a szabadság érték volt, ennek megvonásával büntethetőek voltak.

A későbbi fejlődést figyelve a szabadságbüntetések valódi alkalmazási területe a városi jog, mind Magyarországon, mind a német területeken. A városok jelentősége azonban ez utóbbi területen jóval nagyobb, ezáltal képesek mintegy „kiszugározni” a környező területekre, így nyer egyre jelentősebb teret a szabadságvesztés-büntetés. A német városi jogok hatása érvényesült hazánkban, hasonlóak az az ezzel büntetett bűncselekmények.

A történelmi különbségek a büntetőjogot is befolyásolták. Abban az időszakban, amikor a Német-Római Birodalom területén egyre gyakrabban alkalmazzák a börtönbüntetést, megalakulnak az első dologházak, Magyarország három részre szakadt, gyakorlatilag folyamatosan háború van az ország területén. Egyedül Erdély büntetőjogában figyelhetjük meg a szabadságvesztés jelentősebb előretörését.

A felvilágosodás hatására bekövetkező reformok eltérően hatottak a két országban. Magyarországon nem voltak meg a feltételei, és részben a hagyományai sem a szabadságvesztés-büntetés alkalmazásának. A német területeken a fejlődés sokkal szervezettebb volt, mint hazánkban. Emellett rendelkezésre állt a megfelelő háttér a kiszabott büntetések végrehajtásához. A magyar börtönügy középkora tulajdonképpen a XIX. századig tartott, míg Németországban a legmodernebb eszmék letelek követésére számos esetben.

Ennek ellenére mindkét vanak előzményei a szabadságvesztés-büntetés mai formájának. A polgári börtön bevezetése Magyarországon radikálisabb változást jelentett.

Tulajdonképpen mi is az opponens feladata?

2005. március 21. és 23.-a között került sor Győrben az Állam- és Jogtudományi Karok versengésére az XXVII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia keretében. A díszes seregszemle kiváló kiugrási lehetőség volt mind a dolgozatírók, mind az opponensek, azaz bírálók számára (az opponensek a dolgozatírók küldő egyetemétől különböző oktatási intézmény hallgatói közül kerültek ki). Sajnálatos módon azonban az opponensek közül sokan félreértelmezték szerepüket, erről, és az opponensi feladatokról szeretnék néhány gondolatot megosztani az olvasókkal.

Az opponens szó a latin *oppono* igéből származik, amely azt jelenti: támadni. Érthető, hogy az *opponencia* lényegi eleme a bírálat, azonban ez nem feltétlenül céltalan kötözködést jelent. A jó bírálat ugyanis a dolgozat írójának is fontos, hiszen csak jó bírálatra lehet adekvát és szellemes válaszokat adni, és csak azzal a bírálóval lehet vitatkozni, az álláspontot megvédeni, akinek nem az a célja, hogy a versenyzőt porig alázza. Ráadásul a bírálóbizottság szemében is jó pont, ha egy-egy bírálatra a versenyző talpraesett választ ad. Az opponensnek tehát nem egyfajta „betonjáték”, azaz „köss bele” a feladata, mint azt sokan gondolták, hanem a dolgozat írójával való együttműködés, dolgozatának és teljesítményének jobbítása. Az opponensnek kiválóan ismernie kell a dolgozatot, lelkiismeretesen fel kell készülnie, hogy valóban vitapartner tudjon lenni, és ne céltalanul kötözködjön, hanem világítson rá, mik a dolgozat hiányosságai és erényei.

Esorok szerzője ugyanis a Magyar Állam- és Jogi Történet Büntetőjogi szekció ülésén megdöbbentően tapasztalta az olyan észrevételeket az opponensek részéről, miszerint a „büntetőeljárás nem peres eljárás”, holott ez az elnevezés teljesen bevett a 17. századi jogtörténetben. Egy másik opponens pedig azt nehezményezte, hogy a dolgozatíró egy könyvet nem a Szabó Ervin könyvtárból, hanem Bécsből szerzett be. Érezhető, hogy ez nem bírálat, egyszerű kötözködés, amire a dolgozatíró sem tud érdemi választ adni, és a bírálóbizottság sem tud mit kezdeni az ilyen opponensi megnyilvánulásokkal. A másik félreértelmezés az, hogy az opponens felmagasztalja a dolgozatíró művét, és bírálat helyett hosszan méltatja azt. Ez a megközelítés két szempontból is elfogadhatatlan. Egyrészt az opponens felkészületlenségét is mutatja, másrészt pedig jelentősen megnehezíti a dolgozatíró dolgát, hiszen így nincs kijel vitatkozni, nem ütköznek az álláspontok, hanem csak egyetértő bólogatásra kerül sor.

És hogy milyen a jó opponens? Álláspontom szerint a jó opponens olyan, mint az ügyész. Az ügyész a közvádló, tehát vádol, azonban talán megbocsátja az olvasó, ha a hatályos büntetőeljárás törvényünkéből kölcsönveszek egy idézetet: az „ügyész kötelessége, hogy mind a terheltet terhelő és mentő, mind a büntetőjogi felelősséget súlyosító és enyhítő körülményeket az eljárás minden szakaszában figyelembe vegye.” Az opponens feladatát is itt kell megfognunk. Az opponensnek nagyon jól kell ismernie a dolgozatot, többször el kell olvasnia és megértenie. Majd megtalálni a hiányosságokat, és azokra rávilágítani, esetleg rákérdezni. És ne feledjük: cél az is, hogy a dolgozat erényeire is rámutasson, azonban a dicséretnek és a bírálatnak egyensúlyban kell lennie.

Mátés Ákos

Legjobb opponens (Magyar Jogi Történet II. Büntetőjog)

Kultúra-rovat: Győr

Riport Korcsmáros Györggyel, a Győri Nemzeti Színház igazgatójával

Írta: Beke-Martos Judit

„Szünnepjén”, hétfőn találkoztam Korcsmáros Györggyel a Rákóczi út közelében egy hangulatos kávézóban. Immár tizenhárom éve minden héten kedden lemegy Győrbe, de ha teheti, a hétvégét már Budapesten tölti, feleségével.

Hogyan döntött a színészi hivatás mellett?

Ez érdekes, mert nem emlékszem rá, hogy valaha másra is gondoltam volna. Egész gyermekkoromat végig kísérte a színjátszás. Édesapám rajzoló volt, képregényeket készített, és úgy tűnik, hogy az a képesség, amellyel ő az arcvonásokat megrajzolta, nálam a testi megformálásban jelentkezett. Hat éves voltam, mikor bátyámmal az Ember tragédiájának egyes részleteit előadtuk, azokat a szöveget azóta is tudom. Bátyám, Péter később operaénekes lett, én pedig színész.

Hogyan jellemezné a színészi létet, hogyan lehet parancsra megformálni egy-egy szerepet?

Nem kell parancsra megformálni a szerepet! Természetesen van olyan szövegekönyv, amely azonnal magával ragad, és vannak mások, amelyeknek a színreviteléhez idő és egyéni interpretáció szükséges. Új szerep tanuláskor elsősorban a karakter szövegével, beszédstílusával kell megismerkednem. Persze a rendezői utasítások gyakran eltérnek attól, amit emberként, vagy nézőként gondolnék, mégis idővel a megformált szerep részévé, magától értetődővé válnak. Ez a kész, komplex kép rögzül bennem, elrakom egy fiókba és aznap, amikor ezt játszom, kihúzom a fiókot és előveszem a figurát, hogy a bőrébe bújjak.

Miért fordult a rendezés felé?

Már kezdetben nagyon érdekelt a rendezés. A filmrendezők olyan megbecsült, nagyra tartott emberek voltak, amikor én kicsi voltam, hogy szerettem volna közéjük tartozni. Akkoriban azonban a rendezői szakra nagyon kevesen jutottak be és elsősorban már diplomásokat vettek fel. Én elmentem a Pincészinházba színészkedni. Innen felvettek a Színház- és Filmművészeti Főiskolára színész szakra. Várkonyi Zoltán osztályába kerültem, aki már elsős koromban bízott rám kisebb-nagyobb rendezői feladatokat, amikor ő nem ért rá. Negyedévesként aztán felvettek a rendező szakra Zsámbéki Gábor osztályába.

Mit gondol, fontos-e, hogy egy rendező tudjon színészi fejjel gondolkodni?

Ezen a téren nagy viták vannak szakmán belül is. A Várkonyi féle Vígszínház színészi színház volt, míg Zsámbéki azon az állásponton volt, hogy nincs szükség kiváló színészekre, csupán az a fontos, hogy pontosan kövessék a rendezői utasításokat. Személyes véleményem szerint a színész a legfontosabb eleme az előadásnak, így rá kell építeni a rendezést. Mondhatnám úgy is, hogy én is a színészi színház híve vagyok.

Őn a rendezés és a színészkedés mellett íróként is tevékenykedik?

Mondhatjuk így is. 1975-ben vettem egy írógépet, és frissen elkészült művem elvittem az Új írás szerkesztőségébe, ahol ki is adták egy „Fiatalkor a jövőnek” c. kötetben két másik kortársam művével együtt. Ezt követően azonban megmaradtam színpadi szerzőnek, ha

szabad így fogalmaznom. Valahogy nincs meg bennem az a düh, ami az írókat hajtja. Böhm Györggyel együtt szoktam írni a szövegkönyveket. Vele dolgoztam a Valahol Európában c. produkció szövegein is, amelyet országszerte sikerrel játszanak 1995 óta. A Csizmás kandúr, egy mesés színjáték már túl van a 2500. előadásán. Szintén közös munkánk eredménye az Otelló Gyulaházán, amelyet Győrben játszunk.

Hogyan került Győrbe?

Kezdő koromban úgy véltem, hogy az igazgató nem érti a színház működését. Először az Arany János színházban lettem főrendező, majd a Rock Színházban folytattam és 1990-ben a Szegedi Nemzeti Színház prózai tagozatának voltam a művészeti vezetője. Ezek után pályáztam meg a Győri Nemzeti Színház igazgatói posztját, amelyet 1992 óta töltök be.

Mit tart igazgatóként a legfontosabbnak?

Szerintem egy igazgató feladata, hogy kellemes alkotó légkört teremtsen, össze tudjon hozni egy jó hangulatú társulatot, akik szeretetben és produktívan tudnak együtt dolgozni. Létre kell hozni egy olyan világot a színház falain belül, amelyben csodák történhetnek, ahol a színész is inspirálva érzi magát, hogy alkosson, a nézőnek felejthetetlen élményt nyújthasson. Ennek a feltételeit az igazgató kötelessége biztosítani.

Milyen többletfeladatai vannak igazgatóként?

Mikor Győrben dolgozni kezdtem, ki kellett ismernem a színházat, az adminisztratív és gazdasági feladatokat egyaránt át kellett látnom. Szakigazgatók segítik a munkámat mind a mai napig, azonban a felelősség az enyém, így tudnom kell mindenről.

Jogászokkal is dolgozik együtt?

Természetesen a jogi rendelkezésekkel is tisztában kell lennem. A színészek többsége közalkalmazott, így a vonatkozó törvényi és rendeleti előírások rájuk is vonatkoznak. Bele kellett kóstolnom a munkajog mellett az adójogba is. A szerzői jog pedig olyan terület, amely nélkül színház és színpadi produkció ma már nincs, így ezek a kérdések is gyakran felmerülnek.

2005 tavaszán két új darabot mutatnak be: Otelló Gyulaházán március 19-én és A miniszter félrelép április 30-án. Mondana pár szót ezekről a produkciókról?

Az előbbi egy zenés bohózat Gádor Béla azonos című kisregénye alapján, Jacobi Viktor: Leányvásár és Szirmai Albert: Mágnes Miska című operett részleteinek felhasználásával készült, az Egri Színház megrendelésére. Böhm Györggyel együtt írtuk a szövegkönyvet és én rendeztem, valamint szereplőként is részt veszek benne. A miniszter félrelép című darabhoz annyit mondanék csak, hogy bár én nem láttam a filmet, színpadon, azaz zárt térben hihetetlenül nehéz visszaadni az események sűrű áradatát. Én a minisztert alakítom, és pillanatnyilag rengeteget próbálunk. Egyébként a rendező Tordy Géza Kossuth díjas, Kiváló Művész.

Milyen terveik vannak a jövőre nézve?

Több darab is felkeltette az érdeklődésemet. Szeretném megrendezni Puccini talán legzseniálisabb operáját, a Turandotot. Más konkrétat még nem tudok mondani, de mindenképpen meg fogom őrizni a színház műfaji sokszínűségét, azaz lesznek zenés darabok és prózaiak egyaránt, hogy mindenki megtalálja a kedvére valót, és szívesen jöjjön kapcsolódni a Győri Nemzeti Színházba!

Ezekkel a kedves invitáló szavakkal zárul találkozásunk. Megköszönöm a kellemes beszélgetést, és sok sikert kívánok a közelgő bemutatóhoz!

